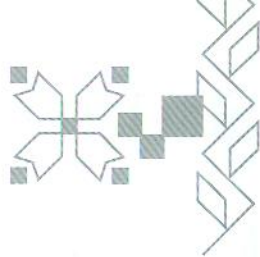

І Передмова

Шановні читачі! Ця книжка — для тих, хто хоче поглибити свої знання з української мови, поліпшити власне усне й писемне мовлення, навчитися **вільно** послуговуватися українською в усіх сферах життя, розширити уявлення про багатство й красу мови, що має багатівікову нелегку, але величну історію становлення і боротьби за існування; мови народу, який сьогодні **перемагає** вселенський морок та утверджує існування нації, що нею говорить!

Активна фаза російсько-української війни змінила не лише умови життя, а й світосприймання багатьох наших співвітчизників. **Люди свідомо прагнуть спілкуватися українською.** Приємно чути рідне слово в громадських установах і побуті, спостерігати за тим, як переналаштували на державну мову свої сторінки в соцмережах власники інтернет-магазинів, відомі блогери, пересічні дописувачі. Коректні попередження «У нас говорять українською!», «Спілкуймося виключно державною!», «Освітній простір вільний від мови окупанта» й подібні можна побачити в кав'ярнях, магазинах, офісах, освітніх закладах тощо. У нашому суспільстві актуальним є запит на вивчення української мови. Саме такі тенденції в комунікативному просторі та практичний досвід авторки визначили змістове наповнення книжки.

Матеріал довідника, що ґрунтується на наукових працях відомих українських мовознавців та узгоджений із вимогами чинного Українського правопису, згруповано за тематичними розділами відповідно до сфер спілкування: «Краса й багатство української мови», «Ділове та публічне спілкування», «Наука», «Освіта», «Архітектура, будівництво, помешкання», «Кухня та їжа», «Одяг, мода й зовнішність», «Торгівля», «Стосунки, свята», «Історія і культура», «Фізична культура і спорт», «Медицина, здоров'я», «Подорожі», «Природа». Кожен з них має підрозділи / рубрики. У «Словничку» дібрано лексику з певної теми (слова розташовані переважно не за алфавітом, а за близькістю звучання, смисловою близькістю або за тематикою); у рубриці «Правильне мовлення» висвітлено типові мовленнєві помилки та подано нормовані варіанти слововживань; рубрика «Слушне запитання» містить відповіді на найпоширеніші запитання, що мовники чують від своїх учнів, студентів,

друзів, знайомих; назви рубрик «Наголошування» та «Правопис» промовисті, тому не потребують пояснень.

Читач знайде в довіднику потрібний для щоденного спілкування матеріал за кожною з тем. Можливо, багатьом цікаво буде дізнатися, що в українській мові є слова *ізом*, *штори*, *бахрома*, а ось слів *випадок*, *листопад*, *купляти*, *ярмарка* немає; так само, як не може бути *іншої альтернативи й додаткового бонуса*, *біжучого рядка* чи *відстаючих учнів*. Корисно буде з'ясувати, як слід писати назви соцмереж, нові слова *подкаст* і *шортліст*; запам'ятати, що замовлення оформлюють *за потреби*, а не *«у випадку необхідності»*; на розі вулиці *перебувають*, а не *знаходяться*; *книжки розгортають*, а не *відкривають*; *ситуації трапляються*, а не *зустрічаються*, та ще багато норм мови. Доречно зрозуміти, кого чи що саме ми можемо *любити*, а кого чи що — *кохати*; усвідомити відмінність між словами *виголошувати*, *оголошувати*, *проголошувати* й ще чимало тонкощів вишуканої української мови.

Розділи «Теорія мови» та «Практика» розлогіші порівняно із вищезазначеними та спрямовані на більш глибоке опанування мови. У них зацентровано на важливих правилах фонетики, орфоєпії, графіки, орфографії, лексикології, граматики, побіжно йдеться про норми синтаксису та стилістики. Опрацювання теоретичного матеріалу й виконання практичних завдань допоможе підготуватися до складання іспиту на знання української мови, зокрема й ЗНО (кожне перше, тестове, завдання до теми укладено саме в такому форматі), чи просто вдосконалити свої знання з мови, щоб вільно послуговуватися українською в усному й писемному мовленні.

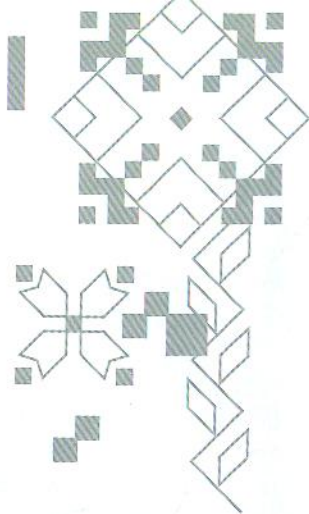
Окрім тестів, рекомендовані до виконання вправи на закріплення знань у межах теми лексики, правил орфографії та граматики. П'яте завдання — текст для читання мовчки, що містить завдання й запитання за прочитаним. Усі тексти дібрано в такий спосіб, щоб читач зміг не лише попрацювати над удосконаленням знань з мови, а й розширити власне уявлення про історію України, її традиції, культурну спадщину та знаних українців: До переважної більшості практичних завдань подано відповіді для самоперевірки.

Наприкінці тематичних розділів читачі матимуть змогу ознайомитися із влучними сталими виразами. Обізнаність з відповідним матеріалом та його активне й стилістично доречне використання в мовленні буде яскравим доказом того, що ви досконало опанували українську.

Вільна українська перемагає і в нашому комунікативному просторі, живить і надихає!

Щиро сподіваємося, що запропоноване видання стане вам у пригоді на шляху опанування української мови.

Краса й багатство української мови

Словничок

- Мова** — сукупність загальноприйнятих у межах певного суспільства звукових, словесних і граматичних засобів для формування і формулювання мислення та спілкування (*українська, англійська, іврит*).
- Мовлення** — спілкування людей між собою за допомогою мови; мовна діяльність (*вишукане мовлення; усне мовлення; мовлення, засмічене суржилом*).
- Писемність** — позначення слів відповідними графічними знаками (*писемність Давнього Єгипту*).
- Письменність** — уміння людини передавати на письмі свою думку й читати написане (*вона була письменна*).
- Заснований** — створений, розпочатий, організований.
- Оснований** — який ґрунтується на чомусь, в основі якого лежить те, про що йдеться (*оснований на праці, оснований на дослідженні*).
- Достеменний** — справжній, дійсний.
- Поширювати** — робити відомим для багатьох; збільшувати сферу впливу. Зазвичай йдеться про абстрактні поняття (*поширювати інформацію*).
- Розповсюджувати** — розподіляти по багатьох місцях, продавати чи роздавати. Зазвичай йдеться про конкретні предмети (*розповсюджувати листівки*).

- Сонорний** — приголосний звук, при творенні якого голос переважає над шумом.
- Барва** — колір, забарвлення.
- Фарба** — речовина для забарвлювання предметів у той чи інший колір або малювання картин.
- Талант** — обдарування, особливий дар.
- Талан** — везіння, щастя.

Правильне мовлення

Правильно	НЕправильно
будь-який варіант	любій варіант
відповідно до сюжету	відповідно сюжету
запобігти відставанню	запобігти відставання
за всяку ціну	любною ціною
зрозуміло будь-кому	зрозуміло для будь-кого
йдеться (ідеться)	мова йде
немає просвітку	немає просвітлення
нерозважливий / нерозсудливий	безрозсудний
перекласти українською	перекласти на українську
спало на думку	прийшло в голову
ставитися до...	відноситися до...
це питання	дане питання

Слушне запитання

Пара слів чи кілька слів?

Правильний варіант: *кілька слів*. Числовий іменник *пара* вживаємо з іменниками, що позначають однакові речі, людей, чимось між собою пов'язаних, худобу: *пара шкарпеток, закохана пара, пара коней*.

Унікаймо плеоназмів*

Вживаємо

пріоритет

(= головне)

основа

(базуватися = мати щось за основу)

попередити

(= наперед повідомити)

Унікаємо

головний пріоритет

основа базується

попередити заздалегідь

Наголошування

алфавіт

визнання

випадок

жалібний

листопад

напробчуд

рукопис

первісний

перепис

поняття

простий

також

текстовий

український

урочистий

фбрзац

чарівний

черговий

читання

Правопис

Державний Прапор України
Державний Герб України
Державний Гімн України

братній
давній
зворотний
народний
потужний
самобутній

Слушне запитання

Як правильно писати: **зум** чи **Zoom**?

Обидва варіанти припустимі. Іншомовні слова можна записувати також латиницею, якщо це доречніше і/або зручніше: *Meet, Google Forms*.

* **Плеоназм** — сполучення близьких за значенням слів, з яких одне або кілька логічно зайві.

Теорія мови

Звуки української мови

«Геніальні композитори Моцарт і Бетховен... Барток і Стравінський користувалися українськими мелодіями у своїй творчості, а це значить, що вони чули вібрацію найвищих небес нашої мови», — писав відомий український поет Дмитро Павличко. Справді, українська мова надзвичайно милозвучна, її називають співучою, слов'їною. Напевне, вам доводилося чути красиву легенду про те, що на конкурсі мов, чи то у Франції, чи то в Італії в 30-х роках XX ст., українська посіла друге чи третє (тут версії також різняться) місце у світі. Звісно, така нічим не підтверджена інформація викликає доброзичливу усмішку в дослідників мови й залишається лише легендою... Але особливий, вишуканий мелодійний лад української мови є незаперечним! Зумовлений він зокрема й законами милозвучності та нормами вимови. Для того щоб їх усвідомити, пропонуємо ознайомитися з теоретичним матеріалом з фонетики. Можливо, він може видатися вам надто складним, але ми не закликаємо це вчити напам'ять, ба більше, упевнені, що вимоги до вимови переважної більшості звуків вам відомі й ви добре впораєтеся з опануванням того, що виявиться новим. Отже, послуговуватиметеся надалі українською правильно й вишукано!

Передовсім пропонуємо ознайомитися з умовними позначеннями, що використовують у фонетичній транскрипції (зразку вимови).

Умовні позначення у фонетичній транскрипції

- — м'який приголосний;
- ˙ — пом'якшений приголосний;
- ˘ — наголос;
- : — подвоєння / подовження приголосного;
- e" — наближення одного звука до іншого під час вимови;
- ⌒ — один звук.

В українській мові 33 букви та 38 звуків. Погляньте на математичні розрахунки, щоб зрозуміти, чому кількість букв і звуків не збігається.

- 33 (букви)
 - 1 (ь — буква, не звук)
 - 4 (я, ю, є, ї — не звуки, можуть позначати м'якість попереднього приголосного або на початку слова чи складу позначати 2 звуки)
 - 1 (щ позначає 2 звуки [шч])
 + 2 ([дж] + [дз]) — складні приголосні, що утворилися злиттям двох)
 + 9 ([д'] [т'] [з'] [с'] [ц'] [л'] [н'] [р'] [дз']) — це окремі м'які звуки)
 38 (звуків)

Особливості вимови звуків

Буква	Звук	Особливості вимови
Аа	[а]	Голосний. Вимовляється чітко в усіх позиціях: [ма́ти], [мали́на].
Бб	[б]	Приголосний. Твердий, дзвінкий. Може пом'якшуватися перед [і]: [б'ли́ей], [роб'і́тнік] та в іншомовних словах перед [а], [у], [е], що на письмі позначають буквами я, ю, є: [б'аз], [б'уро́], [б'уле'тén].
Вв	[в]	Приголосний. Твердий, губний, сонорний звук [в] вимовляємо перед голосними (у складотворчих позиціях): [водá], [ва́ре'ни'ей]; на початку слова перед приголосним, у середині слова після голосного перед приголосним і в кінці слова після голосного вимовляємо як губно-м'якопіднебінний [ʋ] — під час вимови задня частинка язика піднімається до м'якого піднебіння, а губи заокруглюються, хоч і не настільки, як під час вимови голосного [у], утворюючи невелику щілину, крізь яку проходить повітря над частиною язика, а не по боках: [ўчо́ра], [нау́ко́ло], [зроби́ў] (тобто цей звук у таких позиціях не оглушується, за аналогією до російської, а навпаки — набуває звучності); наприкінці слова, після двох приголосних вимовляємо [в]: [ви'даўні́цтв], [посо́л'ств]. Може пом'якшуватися перед [і]: [в'ікно́], [по'в'і́тра] та в окремих словах: [св'áто] [дз'в'áкнуті'є], [цв'ах].

Гг	[г]	Приголосний. Твердий, дзвінкий. Це гортанний щілинний звук. Під час його вимови корінь язика відтягується назад і зближається із задньою стінкою глотки. [г] може вимовлятися пом'якшено тільки перед [і] в українських словах: [г'і́рко], [г'і́ст] та перед [і], [у], що на письмі позначають буквами і та ю, в окремих запозичених словах: [г'і́пóте'за], [г'уго́].
Г'г'	[г']	Приголосний. Твердий, дзвінкий. Це задньоязиковий, зімкнений, проривний звук. Під час його вимови задня частина язика змикається з м'яким піднебінням і шум утворюється внаслідок раптового розмикання мовленневих органів: [а́г'рус], [прога́ви'єти'є].
Дд	[д]	Приголосний. Твердий. Цей звук знеголошується тільки в одному слові: [жéрдка]. М'яка вимова [д] перед [е], [и]: [д'е'мокра́т'ія], [д'и'єспле́й] — є порушенням літературної норми.
	[д']	Приголосний, м'який. Вимовляємо дзвінко завжди в усіх позиціях: [о́же'ле'д], [д'áте'л].
	[дж]	Звукосполучення [дж] вимовляємо як один звук; твориться цей твердий приголосний так само, як [ч], але з голосом: [джм'іль], [ра́джу]. Але на межі кореня та префікса дж вимовляємо як два окремих звуки: [п'іджівле'н':а], [в'іджа́ти'є].
	[дз]	Звукосполучення [дз] вимовляємо зливо; твориться цей твердий приголосний так само, як [ц], але з голосом: [дз'в'ін], [кукуру́дза]. Але на межі кореня та префікса дз вимовляємо як два окремих звуки: [п'ідзéмни'ей], [п'ідзв'і́тні'ей].
	[дз']	Звукосполучення [дз'] вимовляємо зливо; твориться цей м'який приголосний так само, як [ц'], але з голосом: [ге́дз], [дз'уркот'ін':а].
Ее	[е]	Голосний. У ненаголошеній позиції наближається до [и]: [зе'мл'а], [ве'лі́ки'ей].
Єє	[е']	Позначає м'якість вимови попереднього приголосного: [жи'єт':éпи'єс], [л':е].
	[йе]	Якщо йотована є позначає 2 звуки [йе], то вимовляємо їх чітко: [тво́йе́], [ди'є'вуйе́].